

De Libellenfauna van de Krabbenscheersloot aan de P.G. Otterweg (SBB-object De Deelen) Verslag 2007

Het onderzoeksgebied

Ingeklemd tussen de P.G.Otterweg, Ringvaart, de zandwinput (50 ha) en de open moerasbosjes van de Tsjalberterkrite-noord ligt een prachtige, brede en heldere krabbenscheersloot. Naast Krabbenscheer herbergt deze sloot een gevarieerde watervegetatie van onder andere Gele plomp, Waterranonkel, Holpijp, Kikkerbeet, Pijlkruid, Gedoorn dhoornblad, Drijvend fonteinkruid, Gekroesd fonteinkruid, Stomp fonteinkruid en Zwanebloem. De oevervegetatie bestaat o.a. uit Zwarte els, Waterzuring, Pitrus, Gele lis, Kalmoes, Moerasvergeet-me-nietje, Braam, Bitterzoet, Hoge cyperzegge, Grote kattestaart, Gevleugeld hertshooi en Watermunt. Krabbenscheer is overheersend aanwezig en kent een bedekking van meer dan 90%. De sloot is 1 meter diep, hier en daar is de zandbodem te zien, en er is nauwelijks sprake van een baggerlaag. Vanwege de gevarieerde water- en oeverbegroeiing is deze biotoop optimaal geschikt voor libellen. Een geleidelijke overgang van een goed ontwikkelde krabbenscheervegetatie en watervegetatie via een insectenrijke en gevarieerde, structuurrijke oeverbegroeiing naar kruidenrijke graslanden en beschut gelegen moerasbosjes vormen een ideaal leefgebied voor diverse, vaak bijzondere libellensoorten.



Weersomstandigheden

Het weer heeft een grote invloed op het gedrag van libellen. Nachtvorst, stevige wind en slagregens zijn factoren die de activiteit van libellen belemmeren. Daarom een korte beschrijving van het weer in het vliegseizoen. De lente van 2007 was de zachtste in 300 jaar. In het tijdvak van 22 maart tot en met 6 mei 2007 is er in vrijwel het gehele land geen of nauwelijks neerslag gevallen. Gemiddeld over Fryslan was april hierdoor record droog met 0.4 mm tegen 44 mm normaal. De lengte van het droge tijdvak, 45 dagen, was uniek voor tenminste de laatste honderd jaar. Het gebrek aan neerslag in combinatie met het vaak zonnige en (zeer) warme weer leidde in april tot een voor de tijd van het jaar uitzonderlijk groot "neerslagtekort".

Het grootste deel van de zomer verliep uitermate wisselvallig en vaak nat. Een wat langer tijdvak met stabiel en warm zomers weer ontbrak dit jaar. Gemiddeld over het land viel 303 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 202 mm. Daarmee was de zomer zeer nat. Vooral juli was een uitermate natte maand. Er viel landelijk gemiddeld 155 mm tegen normaal 70 mm waarmee het de op één na natste julimaand was sinds 1906. Ook juni was duidelijk te nat met gemiddeld over het land 95 mm tegen 71 mm normaal. Augustus was gemiddeld over het land wat aan de droge kant. Juni was somber met 167 zonuren tegen 192 normaal. Zowel in juli als in augustus was het aantal uren zon vrijwel gelijk aan het langjarige gemiddelde. Het wisselvallige weerbeeld dat zo kenmerkend was voor de afgelopen zomer hield ook in september aan.

Monitoring

In 2005 is hier een soortgerichte monitoringroute voor de Groene glazenmaker uitgezet (J. Zijlstra, F. Koopman en G. Jellema), als onderdeel van het Landelijk Meetnet Libellen in samenwerking met de Vlinderstichting (Wageningen). Deze route zal vanaf 2006 in 100 meter transecten worden geteld.

Periode

Elke libellensoort kent een specifieke vliegperiode, waardoor niet alle soorten tegelijk aanwezig zijn. Bij de inventarisatie van 2007 is gekeken naar alle voorkomende soorten in voorjaar, zomer en herfst. Extra aandacht ging uit naar de Groene glazenmaker. De bezoeken zijn gebracht in de maanden mei t/m september. Verspreid over deze maanden zijn 12 bezoeken aan het gebied gebracht. Tijdens deze inventarisatierondes werd op 23 juli een jagende Boomvalk gezien. Op het menu stonden, hoe kan het ook anders op zo'n mooie locatie, libellen. Een ander hoogtepunt was een vissende IJsvogel op 23 september.

Rode Lijst soorten

In 2007 werden 3 Rode Lijst soorten aangetroffen, Vroege glazenmaker, Glassnijder en Groene glazenmaker. Het is bekend dat libellen elk jaar in wisselende aantallen voorkomen en dat dit niet iets te maken hoeft te hebben met een verslechtering van de biotoop. Deze wisselende aantallen hebben sterk te maken met de weersomstandigheden.

Vroege glazenmaker 'Kylplakbiter'

De Vroege glazenmaker komt vooral voor in verlandingszones van matig voedselrijke wateren in laagveenmoerassen met een redelijke tot goede waterkwaliteit. De prachtige lente van 2007 zorgde ervoor dat de voorjaarssoorten een prima voortplantingsseizoen doormaakten. De eiafzet van deze mooie libel piekte op 24 mei, er werden op deze dag 99 exemplaren geteld waaronder 9 eiafzettende vrouwtjes. Tijdens deze prachtige voorjaarsdag werd tussen de



Krabbenscheer een foeragerende Purperreiger waargenomen. Maximale dagtotalen in 2006 van de Vroege glazenmaker 20 exemplaren waaronder eiafzettende vrouwtjes op de bloemstengels van Krabbenscheer. In 2005 werden maximaal 80 exemplaren geteld. De vroege glazenmaker staat op de rode lijst aangemerkt als 'kwetsbaar'.

Glassnijder 'Maitiidsbiter'



De Glassnijder vliegt bij helder, matig voedselarm tot voedselrijk water met een goed ontwikkelde en gevarieerde oever- en watervegetatie. Ook de Glassnijder profiteerde van het mooie voorjaar. De eerste uitsluitende imago's werden al op 14 april waargenomen in Fryslân. (It Wikelslân, Nationaal Park De Alde Feanen, 3 exemplaren, G. Jellema). Nog nooit eerder werden in Nederland zo vroeg 'Maitiidsbiters' gezien. Dit had tot gevolg dat ook de eileg enkele weken eerder plaatsvond dan

in voorgaande jaren. Van de Glassnijder werden in 2007 maximaal 19 exemplaren geteld waaronder paringswielen en eiafzettende vrouwtjes. De glassnijder is de vroegst in het jaar vliegende soort van de familie Aeshnidae. Rode lijststatus is ‘kwetsbaar’.

Groene glazenmaker ‘Ielstikelbiter’



Door de wisselvallige en natte zomer had de Groene glazenmaker een moeilijk vliegseizoen. Er waren maar enkele dagen geschikt om eieren af te zetten. Het hoogtepunt van de eiafzet viel al op 1 augustus met 56 eiafzettende vrouwtjes, twee weken eerder dan voorgaande jaren. Opvallend was de lange periode waarop ‘Ielstikelbiters’ werden

gezien. Op 23 september werden nog 7 eiafzettende vrouwtjes waargenomen. Het was zoeken voor de vrouwtjes naar vitale groene planten Krabbenscheer, veel ‘Ielstikels’ waren al afgezonken. Nooit eerder werd zo laat in het seizoen in Fryslân eiafzet vastgesteld. De boven de Krabbenscheer patrouillerende mannetjes oogden deze dag nog opmerkelijk vers en vitaal. De lange vliegtijd zou wel eens met de slechte weersomstandigheden te maken kunnen hebben. Door de te koude dagen zonder veel zon kunnen de libellen niets anders dan wachten op betere tijden. Tijdens deze periode hangen de libellen in de elzen en berkensingels en zijn dan weinig of niet aan slijtage onderhevig. De populatie lijkt zich te stabiliseren op het hoge niveau van 2006, zie tabel 1. Een verheugende ontwikkeling. De soort staat als ‘bedreigd’ aangemerkt op de rode lijst.

Datum	Sectie 1	Sectie 2	Sectie 3	Sectie 4	Sectie 5	Sectie 6	Totaal
23-09-07	4 ex	4 ex	2 ex	3 ex	1 ex	2 ex	16 ex
25-08-07	0 ex	1 ex	2 ex	0 ex	1 ex	0 ex	4 ex
11-08-07	4 ex	5 ex	0 ex	2 ex	2 ex	4 ex	17 ex
01-08-07	13 ex	19 ex	13 ex	7 ex	10 ex	8 ex	70 ex
23-07-07	0 ex	1 ex	0 ex	1 ex	0 ex	0 ex	2 ex
16-07-07	2 ex	2 ex	4 ex	3 ex	0 ex	1 ex	12 ex
16-09-06	2 ex	4 ex	1 ex	0 ex	2 ex	2 ex	11 ex
06-09-06	6 ex	11 ex	7 ex	9 ex	8 ex	4 ex	45 ex
23-08-06	7 ex	14 ex	15 ex	20 ex	19 ex	17 ex	92 ex
13-08-06	8 ex	21 ex	13 ex	15 ex	16 ex	12 ex	85 ex
23-07-06	5 ex	5 ex	5 ex	6 ex	5 ex	6 ex	32 ex

Tabel 1: 100 meter transecten monitoringroute Groene glazenmaker.

Datum	Totaal	♂	♀
23-09-07	16 ex	9 ♂	7 ♀ eiafzettend
25-08-07	4 ex	3 ♂	1 ♀ eiafzettend
11-08-07	17 ex	7 ♂	10 ♀ eiafzettend
01-08-07	70 ex	14 ♂	56 ♀ eiafzettend
23-07-07	2 ex	1 ♂	1 ♀ eiafzettend
16-07-07	12 ex	12 ♂	
16-09-06	11 ex		11 ♀ eiafzettend
06-09-06	45 ex	12 ♂	33 ♀ eiafzettend
23-08-06	92 ex	22 ♂	70 ♀ eiafzettend
13-08-06	85 ex	15 ♂	70 ♀ eiafzettend
23-07-06	32 ex	14 ♂	18 ♀ eiafzettend
08-07-06	7 ex	7 ♂	
01-09-05	5 ex	2 ♂	3 ♀ eiafzettend
16-08-05	26 ex	8 ♂	18 ♀ eiafzettend
14-07-05	5 ex	5 ♂	
08-09-04	24 ex	4 ♂	20 ♀ eiafzettend
02-09-04	27 ex	12 ♂	15 ♀ eiafzettend

Tabel 2: ♂en eiafzettende ♀ Groene glazenmaker uitgesplitst, Kolom 2 is de som van kolom 3 en 4.

Beheer

De krabbenscheersloot is een zeer goed voorbeeld van een ideaal libellenbiotoop in een laagveengebied. De soortenrijkdom van de aangetroffen libellenfauna in deze krabbenscheersloot duidt op een hoge kwaliteit van de natuurwaarden.

Staatsbosbeheer verdient dan ook een compliment voor het gevoerde beheer



in het verleden. Het voorkomen van Krabbenscheer en de vele bijzondere soorten libellen is in hoge mate afhankelijk van het gevoerde (water)beheer. Daarnaast is ook een afgewogen beheer van oevervegetaties en landbiotoop belangrijk voor de aanwezige libellen populatie. Daarom is het nuttig om samen met Staatsbosbeheer de ontwikkelingen te volgen en te signaleren wanneer beheersingrepen noodzakelijk zijn. Omdat veel libellen voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van Krabbenscheer, is het noodzakelijk de leefgebieden zó te beheren, dat er voldoende Krabbenscheer aanwezig blijft. Rondom de krabbenscheersloot zijn de omstandigheden voor libellen ideaal. De sloot wordt door SBB periodiek, gefaseerd geschoond en is in het verleden volledig uitgebaggerd. Een prima beheersmaatregel, en het lijkt niet nodig om hierin de komende jaren veranderingen aan te brengen.

Vervolgonderzoek

Het is interessant om aanvullend onderzoek te doen naar de eventuele aanwezigheid van zeldzame vissoorten zoals Bittervoorn, Kleine- en Grote modderkruiper en de Gestreepte waterroofkever. (allen Habitatrichtlijnsoorten!) Vanwege de potentiële geschiktheid van de biotoop wordt de aanwezigheid van deze soorten verwacht. De Gestreepte waterroofkever werd enige jaren geleden aangetroffen in de Tsjalberterkrite-zuid, dit slotenstelsel heeft een open verbinding met de krabbenscheersloot aan de P.G. Otterweg, er is dus een grote kans dat deze kever hier ook rond zal zwemmen. Om goede afwegingen te maken bij het te voeren beheer (frequentie, fasering, periodiciteit) van de krabbenscheersloot is het voor Staatsbosbeheer belangrijk om te weten of deze soorten hier voorkomen. Daarnaast is het van belang enig waterkwaliteitsonderzoek uit te voeren (pH, EGV). Maar wellicht zijn deze parameters al bekend bij SBB. (bron: verslag 2005).

Overige soorten

Een prachtige lente gevolgd door een natte zomer, zo zal 2007 bij veel mensen in het geheugen blijven staan. Verdroging was dit jaar inderdaad niet het grootste probleem voor de natuur. Enkele soorten hebben flink te lijden gehad van de regen, andere soorten hadden daar nauwelijks last van. Ook de heidelibellen maakten een wisselvallig seizoen door. De Geelvlakheidelibel liet zich het afgelopen seizoen niet zien in de Deelen. Het is bekend dat deze soort zomaar kan opduiken, maar ook zo weer kan verdwijnen. De Bloedrode- en de Zwarte heidelibel moesten ten opzichte van 2006 een veer laten. De Steenrode heidelibel wist



zich goed te handhaven. Opmerkelijk was de toename van de Bruinrode heidelibel, een weinig voorkomende soort in de Fryske laagveenmoerassen. De Houtpantserjuffer wordt jaarlijks in kleine aantallen gezien langs de krabbenscheersloot. Het is de enige libel die haar eieren afzet in de schors van jonge bomen. Er worden jonge twijgen gebruikt die boven het water hangen. Eiafzet werd vastgesteld op Zwarte els. Het

hout reageert met een lichte vervorming, waardoor een rij bobbeltjes zichtbaar wordt. De eieren overwinteren in de takken en kunnen daar -32 °C overleven. Bij het opschonen van de sloten en oevers in de herfst is het belangrijk dat enkele boompjes met daarin de eieren gespaard worden. De als voorzomersoort bekend staande Variabele waterjuffer maakte, begunstigd door droge zwoele voorjaarsdagen, een goed voortplantingsseizoen door. Een gevarieerde oeverbegroeiing is belangrijk voor de soort. In het maaibeheer zou hiermee rekening kunnen worden gehouden door stroken oeverplanten te laten staan. Van de beide roodoogjuffers werden kleinere aantallen gezien. Een en ander zou te maken kunnen hebben met de dominante rol van Krabbenscheer.

Belangrijke waterplanten voor de Grote- en Kleine roodoogjuffer zoals Gele plomp, Waterranonkel, fonteinkruiden en Gedoornnd hoornblad komen hierdoor ietwat in de verdrukking. De Vuurjuffer is de vroegst in het jaar uitsluitende libel. 'It Maitidsfjurke' is in

Fryslân niet bedreigd, specifieke beschermingsmaatregelen zijn dan ook niet nodig. Verwacht wordt dat de aantallen in de toekomst stabiel zullen blijven. Van de Smaragdlibel werden geslachtsrijpe, patrouillerende mannetjes langs de waterkant waargenomen. Helaas werden geen eiafzettende vrouwtjes gezien. Voor het tweede achtereenvolgende seizoen werden geen Metaalglanslibellen opgemerkt.

De Viervlek is een algemene soort rondom de krabbenscheersloot. Onder begeleiding van de agressieve mannetjes werden veel eiafzettende vrouwtjes gezien. De beschut gelegen moerasbosjes, bosranden en houtsingels hebben een grote aantrekkingskracht op vers uitgeslopen Platbuiken. Ze kunnen hier rusten, jagen, overnachten en schuilen tegen ongunstige weersomstandigheden. Waar de verse imago's weggkomen is vooralsnog een raadsel. Voortplanting gebeurt over het algemeen bij wateren met een spaarzame oeverbegroeiing en weinig waterplanten. Bij een dichte begroeiing, met bijvoorbeeld Krabbenscheer, verdwijnt de soort meestal.

P.G. Otterweg, De Deelen, SBB
bedrijfsgebouw

	fryske namme	hoogste dagtotaal 2005	hoogste dagtotaal 2006	hoogste dagtotaal 2007	
1	Houtpantserjuffer	10	14	14	
2	Gewone pantserjuffer	1	3	2	
3	Variabele waterjuffer	250	500	500	
4	Lantaarntje	250	200	500	
5	Grote roodoogjuffer	50	50	30	
6	Kleine roodoogjuffer	75	30	8	
7	Vuurjuffer	90	150	110	
8	Paardenbijter	23	25	15	
9	Groene glazenmaker	Ielstikelbiter	26	92	70
10	Blauwe glazenmaker	Skaadbiter	2	3	1
11	Bruine glazenmaker	Brune biter	8	9	3
12	Vroege glazenmaker	Kylplakbiter	80	20	99
13	Glassnijder	Maitiidsbiter	5	23	19
14	Grote keizerlibel	Grutte keizer	3	3	2
15	Smaragdlibel	Brúnskop	0	1	4
16	Metaalglanslibel	Glânsgrienkop	1	0	0
17	Viervlek	Fjouwervlek	50	100	160
18	Platbuik	Wespbúkje	7	8	7
19	Gewone oeverlibel	Kantsitter	45	20	30
20	Zwarte heidelibel	Swart hopke	20	50	6
21	Bloedrode heidelibel	Bloedhopke	20	50	30
22	Geelvlakheidelibel	Gielvlakhopke	6	20	0
23	Steenrode heidelibel	Snorhopke	120	60	100
24	Bruinrode heidelibel	Hjersthopke	3	4	40
	totaal aantal soorten	per jaar	23	23	22
	totaal aantal soorten	alle jaren	24	24	24
	rode lijst soorten		3	3	3

Tabel 3: Hoogste dagtotalen 2005-2006-2007

Verslag: Gerrit Jellema

Fotoverantwoording: Archief Libellenwerkgroep Hynstebiter

Literatuur & Bronnen

Boer E.P. de 2002a. Fries libellenieuws uit 2002. Twirre 13 (4): 119-124.
Boer E.P. de 2003. Fries libellenieuws uit 2003. Twirre 14 (4): 109-115.
Boer E.P. de 2005. Friese libellenfauna in beweging; de veranderingen vastgelegd. Twirre 16 (1): 1-10.

Boer E.P. de: "De groene glazenmaker en de krabbescheerlevensgemeenschap in Fryslân – Stichting Landschapsbeheer Fryslân, Beetsterzwaag 2006".

Boer E.P. de: "De Gestreepte Waterroofkever (Graphoderus bilineatus) in en rond het Polderhoofdkanaal – Stichting Landschapsbeheer Fryslân, Beetsterzwaag 2006".

Boer E.P. de & E. van Hijum. Libellen in Fryslân. Verspreidingsatlas 1995-2004. Libellenwerkgroep Fryslân "De Hynstebiter", 2005. Uitgave in eigen beheer. Warns.

Frank Bos, Marcel Wasscher. Veldgids nr. 9: Veldgids Libellen. 1997. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Hijum, E. van 2005. Libellen van De Wyldemerk. Uitgave in eigen beheer. Warns.

Hijum, E. van 2006. Libellen van de Golfbaan in Rijs. Uitgave in eigen beheer. Warns.

Hijum Ebele van & E. Peter de Boer 2007. Libellenammen yn Fryslân. Botkerige nûmer 28 Fryske Akademy nûmer 1014 A. útjefte fan de Hynstebiter en Fryske Akademy 2007.

Jellema. G, Zijlstra. J, Koopman. F, Boer E.P. de: Libellen van de Tsjalberterkrite-zuid SBB laagveenmoeras De Deelen. Verslag 2005.

Jellema. G, Zijlstra. J, Koopman. F, Boer E.P. de: Libellen van de Tsjalberterkrite-zuid SBB laagveenmoeras De Deelen. Verslag 2006.

Jellema. G, Zijlstra. J, Koopman. F, Boer E.P. de: Libellenfauna van de krabbenscheersloot aan de P.G. Otterweg (SBB object de Deelen). Verslag 2005.

Jellema. G, Zijlstra. J, Koopman. F, Boer E.P. de: Libellenfauna van de krabbenscheersloot aan de P.G. Otterweg (SBB object de Deelen). Verslag 2006.

Jellema. G: Libellen van de Timertsmar. Verslag 2004-2005.

Jellema. G: Libellen van de H. B. Jonkerweg. Verslag 2006.

Jellema. G: Libellen van de Kapellepôle. Inventarisatieverslag 2005-2006.

Jellema. G: Libellen van het landgoed Pauwenburg. Verslag 2005-2007.

Jellema. G: Libellenfauna van de krabbenscheersloot aan de P.G. Otterweg (SBB object de Deelen). Verslag 2007.

Jellema. G: Groene Glazenmaker Feanhoopsterfeart/Kraanlannen. Verslag 2006.

Jellema. G: Groene Glazenmaker Feanhoopsterfeart/Kraanlannen. Verslag 2007.

Ketelaar, R & C. Plate (2001) Handleiding Landelijk Meetnet Libellen. Rapportnr. VS 2001.28, De Vlinderstichting, Wageningen & Centraal Bureau van de Statistiek, Voorburg.

Kalkman, V.J. 2004. Noordse winterjuffer Sympecma paedisca (Brauer, 1877). – EIS – Nederland,

Nederlandse vereniging voor libellenstudie, 2002. De Nederlandse libellen (odonata).

Nederlandse fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV.

Roy Kleukers en René Krekels. Veldgids nr. 21: Veldgids Sprinkhanen en krekels 2004.

KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Twirre, natuur in Fryslân. Jaargang 16 2005 nummer 4.

Van Wad tot Woud, SBB Regio Fryslân. Uitgever, Staatsbosbeheer Leeuwarden 2002.

Vlinderwerkgroep Friesland & De Vlinderstichting 2000. Dagvlinders in Fryslân.

Friese Pers Boekerij, Leeuwarden; KNNV, Utrecht.

www.groeneglazenmaker.nl en www.hynstebiter.nl en www.naturalis.nl/eis